

DEMOKRATIZACIJA DEMOKRACIJE

Davor Rodin

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Osvrt

Novi val rasprava o demokraciji pokrenut je u EU-u koji pati od *demokratskog deficita*. S Unijom je demokracija istupila iz okvira nacionalnih država, tako da se postavlja pitanje: može li u dotičnim okvirima Unija uopće funkcionirati? Je li naime mnogonacionalnu Uniju uopće moguće demokratizirati? *Naša teza glasi: demokratizacija demokracije autentični je oblik njenoga funkcioniranja.*

Skeptička teza o kraju demokracije u *postdemokraciji* izrast je aktualne dezorijentacije kraja prosvjetiteljske moderne i početka nove, postmoderne, ujedinjene Europe. Vinovnici su te dezorijentacije oni teoretičari i političari koji se ne mogu rastati od pojma narodnog suvereniteta kao singularnog autoriteta nacionalne države. Ti teoretičari ne mogu prihvatiti autogenerativni razvitak demokracije izvan okvira nacionalne države. Postojeći demokratski deficit u Europskoj Uniji treba promatrati kao poticaj za drugačije razumijevanje demokracije u širim okvirima, dakle i izvan granica nacionalnih država. Je li demokracija kao autopoietički sustav sposobna prekoračiti granice nacionalne države ili će na tim granicama presahnuti sposobnost njezine autopoeze? Stoga, pokušat ćemo osvjetliti autogenerativna

svojstva demokracije, tj. njenu sposobnost da se razvija autopoietički, bez kauzalnog utjecaja drugih medija.

Postmoderna određuje demokraciju kao *medij* koji na specifičan način *diferencira* svoju političku okolinu. Izvorna karakteristika demokracije kao medija jest da proizvodi diferenciju između vladajućih i onih kojima se vlada. *Demokracija funkcionira samo dok proizvede poziciju i opoziciju.* Demokracija koja po svom određenju proizvodi većinu i manjinu mora štititi manjinu kao konstituens vlastitog identiteta i vlastitih demokratskih transformacija. Jedina prava zaštita demokratski proizvedenih manjina jest *kultura demokracije*, a ne ustav i različiti oblici izbornih zakona kojima se ograničava demokracija kako bi se demokratske i etničke manjine zaštitile od demokratskih većina. Ustavom i ljudskim pravima zaštićene demokratske i etničke manjine tim se zaštitama isključuju iz demokratskog odlučivanja. One se time marginaliziraju zbog pogrešnog mišljenja da demokracija ugrožava manjine. Demokracija koja ugrožava manjine ugrožava samu sebe, jer je njeno bitno svojstvo upravo generiranje manjine. Bit demokracije i jesu manjine kao konstitutivna opozicija većini. Manjine se ne štite iz filantropskih, humanistič-

kih ili univerzalističkih razloga, već zbog očuvanja demokracije. Gdje nema opozicije i pozicije, vladaju *drugovi* i *drugarice*, *braća* i *sestre*, tj. jednaki jednakima. Tu vlada diktatura jednoumlja ili ideološka diktatura koja *invizibilizira* ili prikriva razlike između onih koji vladaju i onih koji se pokoravaju. U diktaturama se svi proglašavaju *jednakima*, a *nejednaki* se različitim stupnjevima okrutnosti odstranjuju.

Suvremeni problem demokracije u EU-u jest odnos između demokratski proizvedenog pluralizma i kulturno-historijski naslijeđenog pluralizma. To je stanje stvari tematizirao Charles Taylor svojim pitanjem: *Koliko zajedništva treba demokraciji?* (2002). Demokratski proizvedeni i kulturno-historijski naslijeđeni pluralizam *nesumjerljivi* su, te je stoga njihov asimetrični odnos predmet suvremenih političkih kriza i teoretskih prijedora, osobito u Europskoj Uniji. Neki autori u tom kontekstu predlažu *modus vivendi* između spomenutih pluralizama, dok drugi predlažu *preklapajući konsenzus* o temeljnim načelima suživota, dakle ustav države kao fiktivno i promjenljivo, a ne dijalektičko jedinstvo tih nesumjerljivih razlika.

Hermann Lübbe (1974) predložio je rješenje odnosa tih nesumjerljivih razlika tako da se iz demokratskog većinskog odlučivanja isključe ona pitanja o kojima se ne može demokratski odlučivati: pitanja vjeroispovijesti, nacionalnosti, znanstvene istine, spola i rase. Kada bi se prihvatio njegov prijedlog, tada bi i navedene skupine ili identiteti bili isključeni iz demokratske procedure zastupanja posebnih interesa, osim ako se manjine same ne bi odrekle svog kulturno-povijesnog identiteta. Različite bi se kulturno-povijesne manjine posebno reguliranim pravima zaštitile od demokracije

većinskog naroda. U nas se spomenuta vrsta diskriminacije pokušava korigirati institutom dvostrukog prava glasa, jer se pretpostavlja kako pripadnici manjina u demokratskoj proceduri ne bi nikada bili izabrani. Nacionalne se manjine spomenutim ustavnim odredbama isključuju iz demokratskih procesa te im se osigurava poseban ustavni tretman koji jedva prikriva stari aristotelizam: *et qui non est cives non est homo* (usp. Luhmann, 2002).

Postmoderne teorije demokracije tematiziraju dotičnu s onu stranu *ekskluzivnih* i *inkluzivnih* procedura kojima nacionalne države određuju tko su državljani sa svim urođenim i ustavnim atribucijama, a tko državljani s posebnim režimom zaštite. Time postmoderne teorije demokracije transcendiraju ekskluzivno-inkluzivne procedure u nacionalnim državama koje institutom državljanstva ograničavaju i demokraciju i univerzalna ljudska prava, kao i načela civilnog društva. Državljanstvo je institut kojim nacionalne države diferenciraju državljane i one građane koji uživaju gostoprimstvo i azil kao oblik ograničenog državljanstva.

Postmoderne teorije demokracije pokazuju kako je na pretpostavkama europskog, dapače globalnog civilnog društva moguće transcendirati ekskluzivna obilježja državljanstva. Po postmodernizmu, demokracija bi izišla iz okvira Aristotelove *aristodemokracije* i *sangvinističke bratske demokracije*, ali i iz okvira *državno limitiranog univerzalizma*. Izlazak iz tih historijskih oblika ograničene demokracije postmodernisti traže u procesu *demokratizacije same demokracije*.

Prema postmodernistima, demokracija bi demokratskim sredstvima morala moći izići iz naslijeđenih oblika nede-

mokratskog ograničavanja demokracije u okvirima nacionalnih država koje demokraciju podvrgavaju potrebama legitimacije državnog rezona. Teoretičari nacionalne države svim se sredstvima opiru navedenim postmodernističkim teorijama. Dottične teoretičari nacionalne države demoniziraju zbog "razuzdanosti, previše slobode, libertinaže, liberalizma perverzije, delikvencije, prijestupništva, bezakonja" (Derrida, 2002a).

Treba naglasiti da, ako demokraciju shvatimo kao autopoietički medij koji razlučuje vladajuće i vladane, tada jedino ona može samu sebe demokratski transformirati i permanentno delimitirati vlastite kriterije diferenciranja vladajućih i vladanih. Jedino je demokraciju moguće adekvatno demokratizirati, jer demokratizacija Boga vodi u *polideizam*, demokratizacija tiranije vodi u *revoluciju* i građansku pobunu, a demokratizacija prava vodi u *linč*, dok je demokratizacija ustavne države moguća samo djelomično, jer vojska, policija, sudstvo i uprava nisu podložni demokratskim procedurama, nego isključivo *državnom rezonu*.

Ukoliko se promjenljivi demokratski legitimirani dio države poistovjeti s nepromjenljivim dijelovima države, a parlament s državnim saborom, kako se i u nas pokušavalo, tada građani ostaju bez predstavnštva u državi i postaju plijenom totalitarne države koja uzurpira i vlast i moć, tj. represivne instrumente vlasti i demokratsku legitimaciju vladavine. Pritom treba naglasiti kako je demokracija prošla mnoge povijesne promjene koje više nije moguće opozvati, ali ona do dana današnjeg nije prestala biti određivana kao *posljednja instancija odlučivanja*, što ona po svom određenju kao medij koji proizvodi većine i manjine ne može biti. U napetosti između je-

dinstva i nejedinstva jednakih odvija se samorazvoj demokracije. Ona nije dovršena niti je jedinstvo različitih, nego uvijek nanovo pronalazi nove oblike diferenciranja građana na manjine i većine.

Pod imenom i u ime demokracije predstavljaju se različiti oblici vladavine: monarhistička i parlamentarna demokracija, narodna demokracija, direktna i reprezentativna demokracija, parlamentarna, prezidencijalistička, liberalna, kršćanska, socijaldemokratska te autoritativna demokracija. Ti različiti oblici demokracije udovoljavaju pojmu ili mediju demokracije ako i dok proizvode razliku između vladajućih i vladanih. Pritom, *suicidarna demokracija* kao ona koja bi se demokratskim postupkom odrekla razlikovanja *jednakopravnih* na većine i manjine jest *contradictio in adjectu*. Pojam suicidalne demokracije služi kvazidemokratskoj legitimaciji diktature, a ustvari je ideološki i represivno uspostavljeno jedinstvo moći i vlasti, a ne demokratski legitimirana vlast. Ako vlast nije podložna demokratskoj legitimaciji jer se demokracija "odrekla" sama sebe, onda je vlast totalitarna. Braneći povijesni oblik uspostavljene demokracije od demokratskih promjena, demokracija može zakočiti vlastiti razvoj i time se imunizirati od sebe same.

Već je rečeno kako narod koji legitimira vlast u nacionalnoj državi nije homogenizirana *singularia tantum*, već *pluralia tantum*. Demokracija vizibilizira pluralni karakter narodnog suverena. Budući da demokracija diferencira jedinstvo naroda, nacionalni ideolozi smatraju demokrate neprijateljima naroda. Međutim kao autopoietički medij koji sam sebe limitira i delimitira ona nije izravno podložna pravnom poretku države. Stoga demokracija može, pre-

ma postmodernistima, izići iz okvira nacionalne države, ili iz bilo kojeg drugog ustavno-pravnog, političkog ili ideološkog okvira kao oblika njenog *nedemokratskog* limitiranja.

Postoje različiti oblici demokratske diferencijacije, dakle ne samo diferencijacija na vladajuće i vladane nego i na uključene i isključene iz demokratskih procesa odlučivanja, primjerice na temelju rođenja, državljanstva, imovine, spola, religije, rase... Demokracija kao sustav i medij sama limitira i delimitira kriterije isključivanja i uključivanja.

Za razliku od doslovnoga grčkog definiranja demokracije kao vladavine naroda, novovjekovna je demokracija određena kao preduvjet mogućnosti vladavine. U tom je smislu Carl Schmitt određuje kao praznu formu sposobnu da legitimira različite političke sadržaje, od diktature do parlamentarne pluralističke demokracije (Schmitt, 1970). Postmoderna, naprotiv, određuje demokraciju neovisno o njenom novovjekovnom određenju preduvjeta mogućnosti vladanja. Demokracija se za postmoderanu konstituira u semantičkom odnosu prema svojoj poznatoj i anonimnoj socijalnoj i političkoj okolini prema kojoj je otvorena. Dotična je okolina civilno društvo, bez čijeg se postojanja demokracija ne može izraziti, jer nije sama sebi dovoljna poput novovjekovnog određenja suvereniteta. Prema Schmittu, narod kao singularni subjekt suvereniteta *teološka je konstrukcija*, tj. recidiv teološkog legitimiranja države. Narod je fiktivna konstrukcija državnog rezona, a ne neka prethodna povijesna datost; prije države postoje rodovi, plemena, zajednice krvnog srodstva, a ne narodi.

Demokratsko diferenciranje naroda na različite stranke ili takozvana demokratizacija i pluralizacija narodnog suve-

rena *iritira državni rezon* jer se on sam mora diferencirati kako bi se prilagodio autogenerativnim demokratskim procesima diferencijacije na vladajuće i vladane, na uključene i isključene. Pluralizacija narodnog suverena na različite stranke izaziva protivljenje republikanskih zaštitnika općeg interesa. Demokratsko stranačko razjedinjavanje naroda iritira rezon nacionalne države jer destabilizira državnu vlast izlažući je nepredvidivim demokratskim odlukama pluralistički razjedinjenog suverena. Svaka eventualna identifikacija demokracije bilo s državnim poretkom bilo s narodom u singularu protuslovi demokraciji i vodi u totalitarno jedinstvo moći i vlasti, države i naroda.

Ergo, demokracija nije oblik državnog uređenja ni vladavina naroda u singularu. Ona je autopoietički sustav diferencijacije univerzalno slobodnih građana na manjine i većine, na uključene i isključene iz demokratskog procesa odlučivanja.

Suprotnost tako određenoj demokraciji nije samo ideološki legitimirani totalitarizam, već i *polikracija* ili mnogovlašće, u kojem vlast ne konstituira niti demokratska manjina niti demokratska većina, nego mnoge interesne skupine civilnog društva, uključujući i kriminalne organizacije, dok u Europskoj Uniji nastupaju i različiti interesi država članica. Te se snage uvlače u procese demokratskog odlučivanja posredstvom financiranja stranaka u izbornim kampanjama te na mnoge druge načine. Stoga neki politolozi zastupaju mišljenje da se demokracijom može manipulirati, te da se ona u slučaju potrebe može i ignorirati, a da se pritom državni rezon ipak održi i bez demokratske legitimacije.

Suprotno izloženom pesimističkom nazoru, Jacques Rancière brani demokraciju, dajući joj nove zadatke: "Demo-

kracija nije oblik vladavine koji omogućuje oligarhijama da vladaju u ime naroda niti oblik društva kojim upravlja snaga roba. Ona je djelovanje koje trajno osporava monopol oligarhija kao i sveprisutnu vladavinu bogatstva nad javnošću. Ona je snaga koja se više nego ikada treba boriti protiv zbrke tih moći koje se stapaju u jedinstven zakon dominacije” (Rancière, 2006: 96).

I da zaključimo: Pokazali smo da je bitno svojstvo demokracije permanent-

no razaranje svih oblika *identifikacije* vlasti i moći i svih oblika *diskriminatornog* uključivanja i isključivanja građana iz demokratskih procesa u ime demokracije ili bilo kojeg drugog republikanskog ideološkog konstrukta. To njeno diferencirajuće svojstvo ne može niti će ikada zastarjeti. Jednog će dana i briselska vladavina *eurobirokrata* i *eurotehnokrata*, koji su odgovorni svojim državama, a ne europskim građanima, biti dekonstruirana odlukama *eurodemokrata*.

LITERATURA

- Agamben, G. (2004) *Ausnahmezustand*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Arendt, H. (1996) *Macht und Gewalt*. München/Zürich: Piper Verlag.
- Derrida, J. (2002a) *Schurken*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Derrida, J. (2002b) *Politik der Freundschaft*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Lübbe, H. (1974) *Politische Philosophie in Deutschland*. München: TB.
- Luhmann, N. (2002) *Politik der Gesellschaft*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Rancière, J. (2006) *Hatred of Democracy*. London/New York: Verso.
- Taylor, Ch. (2002) *Wieviel Gemeinschaft braucht die Demokratie*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Schmitt, C. (1970) *Politische Theologie II*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, C. (1970) *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, C. (1978) *Die Diktatur*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Wolin, Sheldon S. (2004) *Politics and Vision*. Princeton: Princeton University Press.